

Yöntem Olarak Yaratıcı Drama Kullanımının İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlere Etkisi

In The Social Studies Curriculum of Primary Schools: The Effect on the Values of 4th Grade Students of Using Creative Drama as a Method

Ebru ERDEM ZENGİN*
Elvan YALÇINKAYA**

Öz: Araştırma, yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanılmasının, ilkokul dördüncü sınıf sosyal bilgiler programındaki değerlere etkisini belirlemeye yöneliktir. Yaratıcı drama yöntemi kullanılarak sosyal bilgiler 4. sınıf programında yer alan “hoşgörü”, “duygu ve düşüncelere saygı” değerlerinin öğretimi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ön test-son test kontrol gruplu desen kullanılmış olup, deneysel çalışmayla elde edilen bilgiler nitel verilerle desteklenmiştir. Araştırmada biri deney, diğeri kontrol grubu olmak üzere yansız atama yöntemiyle oluşturulmuş iki grup bulunmaktadır. Her iki gruba deney öncesi ve deney sonrası “hoşgörü tutum ölçeği” uygulanmıştır. Çalışmalarda, araştırmacı tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınan, 4 haftalık yaratıcı drama programı uygulanmıştır. Çalışma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında bir devlet ilkokulunda okuyan 22 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmanın veri toplama sürecinde yapılan odak grup görüşmeleri video kamera ile kayıt altına alınmıştır. Öğrencilerin her ders sonrasında yazdığı günlükler incelenmiştir. Tutum ölçeğinden elde edilen veriler SPSS 15.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin uygulama öncesi tutumları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın seviyede olduğu görülmektedir. Uygulama sonrasında ise yaratıcı drama ağırlıklı yürütülen etkinliklerin öğrencilerin tutumlarını artırmada yapılandırıcı yaklaşıma göre daha etkili olduğu görülmüştür. Yaratıcı drama etkinliklerine katılan öğrencilerin hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerlerini ve bu değerlerle ilgili davranışları öğrendikleri belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, Yaratıcı Drama, Değer Öğretimi, Hoşgörü, Duygu ve Düşüncelere Saygı

Abstract: This research aimed to determine the effects of using the creative drama technique in teaching social values to 4th grade students. In this study the values of “tolerance” and “respect for beliefs and ideas” were targeted to be taught through applying the creative drama method. Pre-test and post-test research was conducted using a likert type scale on both the treatment and control groups. The method was employed over a 4 week period using a creative drama program that has been created by the researcher based upon the feedback from other researchers. The study was conducted in a Turkish primary school (n: 22) the focus group was recorded while taking the treatment and they were asked to write their journals at the end of each lesson. The data was analyzed through statistical computer programs. The pre-test results of both treatment and control groups showed the students attitudes were similar at the beginning. However, analysis of the post test results showed a significant difference between the scores of these groups at the end of the experiment, with students in the treatment group more successful in learning how to be tolerant and in having respect for opposing ideas and beliefs. The results also provided evidence for the effects of the creative drama technique in teaching social values when compared to the constructivist approach.

Keywords: Social Studies, Creative Drama, Teaching Values, Tolerance, Respect for Beliefs and Ideas

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Niğde. ebruerdem-38@hotmail.com

** Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD, Niğde. eyalcinkaya@ohu.edu.tr
Bu makale Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA danışmanlığında Ebru ERDEM ZENGİN tarafından hazırlanan aynı başlıktaki yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkeler eğitime ve eğitim programlarının yenileşme hareketlerine önem vermektedirler. Günümüzde gelişmiş dünya ülkelerinin eğitim programlarına bakıldığında, bu ülkelerin eğitim programlarının şekillenmesinde en fazla etkili olan anlayış “*yapılandırıcılıktır*”. Ülkemizde, yapılandırıcılık esas alınarak hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programı 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Yapılandırıcı eğitimin en önemli özellikleri öğrencinin aktif olması, bilgiyi yapılandırmasına, oluşturmaya ve geliştirmesine imkân sağlamasıdır. Değişen eğitim anlayışıyla birlikte Sosyal Bilgiler Öğretim Programında çeşitli değişiklikler yapılmış, öğrenme alanları belirlenmiş, bu öğrenme alanları için her sınıf düzeyinde üniteler oluşturulmuş ve kazanımlarla, kavram, bilgi, beceri ve değerlere yer verilmiştir. Bu öğretim programında her öğrenme alanı için öğrenciye doğrudan kazandırılması gereken değerler belirlenmiştir. Bu çalışmada “*duygu ve düşüncelere saygı*” ve “*hoşgörü*” değerleri, yaratıcı drama yöntemi kullanılarak öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır ve yaratıcı drama yönteminin bu değerlere etkisi araştırılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretiminde temel amaç, günümüz dünyasında çağdaş toplumlar seviyesine ulaşmak için bireylerin karşılaştıkları sorunları çözebilmeleri ve yaşadıkları kültürde çok yönlü eğitim ile ideal vatandaş düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır. Bu anlamda sosyal bilgiler programının temel çıktısı, ahlaki değer ve etik sistemine dayalı olan, kararlar alabilen, adalete saygı duyan, güzeli takdir eden ve düşünen bireyler yetiştirmektir (Baydar 2009,15). Sosyal bilgilerin amacı doğrultusunda 2005 yılında yapılandırıcı eğitim anlayışı uygulanmaya başlanmıştır. Yapılandırıcı eğitimin en önemli özelliği, öğrencinin aktif olmasına, bilgiyi yapılandırmasına, oluşturmaya ve geliştirmesine fırsat vermesidir. Geleneksel yöntemlerin dışında olan bu yaklaşımın özünde öğrenciye yardımcı olma ve rehberlik etme vardır. Geleneksel eğitim yöntemleriyle öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel öğrenmelerini aktif katılımı gerçekleştirerek mümkün olmamaktadır. Eğitim sistemimiz öğrenciyi merkeze almaktadır. Yaratıcı drama, öğrenme-öğretme sürecinde öğrencinin sürece katılımını sağlayan, yaparak- yaşayarak öğrenmesine olanak veren yöntemlerden biri olarak görülmektedir (Akfırat 2004, 69-70). Sosyal bilgiler öğretiminde soru-cevap, anlatım, tartışma, gezi-gözlem, beyin fırtınası, örnek olay, demonstrasyon (gösterip yaptırma), problem çözme ve yaratıcı drama gibi çeşitli öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden yaratıcı drama yöntemi öğrenme ortamını eğlenceli hale getirerek öğrencilerin derse olan güdülerini ve dikkatlerini artırır. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi için oldukça etkili ve önemlidir (Sever, Yalçinkaya & Mazman 2009, 155).

Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler kavramının ortaya çıktığı günden beri tanımı ve içeriği noktasında çeşitli görüşler öne sürülmüş ve sosyal bilgiler konusunda farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Bunun en önemli nedeni, sosyal bilgilerin sosyal bilimlerin içinde yer alan farklı tanımlara sahip birçok disiplinden oluşmasıdır. Sosyal bilgiler, “*insan ve onun fiziki ve sosyal çevresiyle geçmişte, günümüzde etkileşimini ele alan, sosyal bilimlerdeki çeşitli disiplinlerin muhtevalarını, metodlarını, disiplinler veya disiplinlerarası bir yaklaşım ile sık sık tabiat bilimleri ve sanat ile zenginleştirerek adapte eden bir hüviyettir*” (Köken 2002, 111). Kıyıcı (2002, 111), sosyal bilgileri, “*Bireyin sosyal ve fiziki çevresiyle olan etkileşimini geçmişten geleceğe kadar uzanan zaman süreci içerisinde inceleyen ve bireyin topluma uyumunu sağlayıp, onun sosyal bir varlık olarak toplum içerisinde yer almasını konu edinen bir çalışma alanı*” olarak tanımlamıştır. Köstüklü’ye (1998, 11) göre ise sosyal bilgiler, “*öğretim amacıyla sosyal bilimlerden seçilmiş, basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konular, bilgiler bütünüdür*”.

Ülkemizde 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan sosyal bilgiler programında sosyal bilgilerin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB 2005, 52).

Sosyal bilgiler kavramı ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de Milli Eğitim Derneğinin Orta Dereceli Okul Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Komite bu kavramı; “*konusu doğrudan insan toplumunun teşkilatına ve gelişmesine toplumsal birliklerin bir parçası olması dolayısıyla insana dair bilgiler, sosyal bilgilerdir*” şeklinde tanımlamıştır. Daha sonraki yıllarda da bu kavram diğer bütün ülkelerde yaygınca kullanılmaya ve okul programlarında yer almaya başlamıştır (Köstüklü 1998, 9). Ülkemizde ise 1952 yılında toplanan 5. Milli Eğitim Şurasında, sosyal bilgiler dersinin ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulması kararlaştırılmıştır (Sözer 1998, 16) 1962 yılında yayınlanan ilkokul program taslağında, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin yerine “*toplum ve ülke incelemeleri*” dersi konulmuştur (Sönmez 1997, 23) Bu ders 1968 yılında yayınlanan ilkokul programında, sosyal bilgiler adını almıştır. Dersin programı üzerinde, bu yıllarda ABD’de egemen olan “*yeni sosyal bilgiler*” akımının önemli bir etkisi olmuştur (Öztürk 2007, 73). 1970-1971 öğretim yılında sadece bazı ortaokulların birinci sınıflarında sosyal bilgiler taslak programının denenmesine karar verilmiştir. Bu uygulama sonraki yıllarda kademeli olarak devam etmiştir. Talim ve Terbiye Kurulunun kararıyla 4.,5.,6.,7, ve 8. sınıflar sosyal bilgiler programı geliştirilmiştir. 6., 7. ve 8. sınıf programı 1975-1976 yılında tüm ülkede uygulanmıştır. Birinci kademe sosyal bilgiler programının ise ders kitapları üç yıl süreyle okutulacağı için 1977-1978 yılının başından itibaren uygulanmaya başlanması uygun görülmüştür. Ancak ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi 1985 yılında Talim ve Terbiye Kurulunun kararıyla kaldırılmıştır. 1985-1986 yılından sonra milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgileri adı altında üç derse ayrılmıştır. 1997-1998 öğretim yılında tekrar ilköğretim okullarının 6. ve 7. sınıflarında sosyal bilgiler dersi uygulamasına geçilmiştir (Güngördü 2001, 132).

Sosyal bilgiler dersinin temel amacı, öğrencilerin çevreye, topluma ve insanlığa karşı görev ve sorumluluklarını öğrenmesi, toplumsal sorunlara çözüm üretebilmesi ve toplumsal sorumlulukları yerine getirebilmesi amacıyla da onlara belli beceri ve davranışları kazandırmaktır (Aykaç 2007, 47). Bu amaçlar doğrultusunda, 2004 yılında oluşturulmuş yaklaşıma göre tasarlanmış yeni sosyal bilgiler öğretimi programı ile öğrencinin yakın ve uzak çevresindeki sorunlara duyarlı, insan haklarına ve demokratik değerlere bağlı, sorgulayan, araştıran, problem çözen birey olarak yetişmesi hedeflenmektedir. Ayrıca programın öğrenciler tarafından içselleştirilmesi ve öğrencilerin bu kazanımları yaşamlarına yansıtılmaları beklenir (Doğanay 2008, 91).

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değerler

Değer kavramı Latince “*kıymetli olmak*”, “*güçlü olmak*” anlamlarına gelen *valere* kökünden türemiştir. Değer, sözlüklerde arzu edilen, ilgi duyulup peşinden koşulan, ayar ölçüsü olarak kullanılan şey anlamlarına gelmektedir (Aydın 2011, 39). Değer kavramı Türk Dil Kurumu’nun (TDK 2010) sözlüğünde “*bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut bir ölçüt, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet*” şeklinde tanımlanmıştır. Değerler, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlığını, birliğini, işleyişini ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (MEB 2010, 17). Değerler toplumlarla bireylerin tarafından önemsenen ve bunların sosyal ihtiyaçlarını karşılayan, davranışlarımıza yön veren ve genellikle iyi olduğuna inanılan güdülerdir (Özgüven 1994, 37). En genel anlamıyla değerler, insanların davranışlar karşısında iyi ya da kötü yargılarıdır.

İlköğretimin genel hedefleri incelendiği zaman birçoğunun değer ifadesi olduğu görülmektedir. Bunların çoğu evrensel değer olarak kabul edebileceğimiz ve bütün toplumlarda önem atfedilen değerlerdir. Leming'e göre okullar var olduğu müddetçe değer öğretimi olacaktır. Çünkü okullar yapısı itibarıyla zaten değer öğretirler (Sezer 2008, 2). Değerler öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır. İnsan değerleri bilmiş olarak doğmamaktadır. Değerlerin öğrenilmesi rol öğrenme şeklinde bir sosyal öğrenmedir. Anne ve babalar çocukların ahlaki eğitiminden birinci derecede sorumluyken, ailenin ardından okul da toplumsal değerleri öğreten önemli bir kurumdur. Değerler eğitiminin amacı, çocuğun doğuştan getirdiği en iyi tarafı ortaya çıkarmak, kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak, insani mükemmelliğe erişmesine yardımcı olmak, bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumak ve kurtarmak, bunun yanında iyi ahlakla donatmak ve devamını sağlamaktır (Aydın 2011, 5-6).

Değerler, toplumdaki bireylere hangi davranışların önemli olduğunu, nelere dikkat etmeleri gerektiğini ve kısaca hayatlarındaki en temel davranışların neler olduğunu öğretir. Eğitim kurumlarının genel hedeflerine bakıldığında birçoğunun vatansever olma, dürüst olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, hoşgörülü olma, adil olma, yaratıcı olma gibi birçok değeri kapsadığı görülmektedir. Eğitim kurumları bunlar ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik eder (Akbaş 2004, 10). Örneğin, sosyal bilgiler öğretim programında toplumsal kurallar için çok önemli olduğu düşünülen bu değerlere yer verildiği görülmektedir. Cüceloğlu'na (1998) göre, insan davranışlarını yönlendiren değerler toplumsal baskı olmadan davranışa dönüşürler. Davranışlar ya zorunlu olarak, dış disiplinle yani başkalarının isteğiyle olur ya da kişinin kendi içselleştirdiği değerler vasıtasıyla olur. İnsan davranışını yönlendiren dış disiplin değil, iç disiplin yani değerler olmalıdır. Dıştan gelen davranışlar bir süre sonra kaybolur. Değerlerden kaynaklanan iç disiplin ise değer değişmediği sürece devam eder. Bu nedenle, iç disiplin her zaman daha etkilidir.

Sosyal bilgiler öğretiminde temel amaç, günümüz dünyasında çağdaş toplumlar seviyesine ulaşmak için bireylerin karşılaştıkları sorunları çözebilmeleri ve yaşadıkları kültürde çok yönlü eğitim ile ideal vatandaş düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır. Bu anlamda sosyal bilgiler programlarının temel çıktısı ahlaki değer ve etik sistemine dayalı olarak kararlar alabilen, adalete saygı duyan, güzeli takdir eden ve düşünen bireyler yetiştirmektir (Baydar 2009, 15).

Yaratıcı Drama

Drama kavramıyla ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Dramanın kelime anlamıyla ilgili Türk Dil Kurumu, Oxford, Redhouse sözlüğünde aşağıdaki tanımlara yer verilmiştir. *TDK*'nın Türkçe Sözlüğü'nde İtalyanca *dramma*, Fransızca *drame* olduğu belirtilen drama kelimesi için, sahnede oynanmak için yazılmış oyun; acıklı olayları, bazen güldürücü yönlerini de katarak konu alan sahne oyunu türü; tiyatro edebiyatı; (mecazi anlamda) acıklı olay şeklinde tanımlara yer verilmiştir. Oxford Sözlüğü'nde, bir sahne oyunu, dramatik sanat; Redhouse Sözlüğü'nde ise bir sahne oyununda olduğu gibi geçen hayat olayları olarak tanımlanır (Topçu 2008, 40). San (1990, 11)'e göre, drama sözcüğü Yunanca "*dran*"dan türetilmiş olup, "*yapmak, etmek, eylemek*" anlamını taşımaktadır. Drama ise, bugünkü anlamına yakın bir şekilde, eylem anlamını taşımakta ve Yunanca *dramenon*'daki "*seyirlik olarak benzetme*" olgusuna dayanmaktadır. Drama kavramı, özellikle tiyatro bilimi çevresinde özetlenmiş, soyutlanmış eylem durumları anlamını kazanmıştır (San 1990, 11).

Nutku'ya (1990) göre; drama, insanın yaşamı boyunca süren bir eylemdir ve insanın kafaca sağlığına bağlıdır. Kısaca drama; "*Yaşama sanattır*". Drama, eğitim ve öğretimde yeni bir oluşumdur. Ezbere dayalı bir eğitim çocuğun zihinsel gelişimi, araştırma yapabilmesini, diğer insanlarla olan ilişkilerini, paylaşmayı ve nihayet etkili öğrenebilmesini engeller. Drama ise,

çocuğun yaratıcılığını geliştiren, yetiştiren ve onu hayata hazırlayan hem başlı başına bir eğitim alanı hem de etkili bir öğrenme yöntemidir (MEB 1999, 7). Drama, bir eylemin, olayın, bir duygunun çeşitli rollerin bir kavramın, konunun ya da öykünün, hatta şiirin canlı ya da cansız varlıkların sözel ve sözsüz, kendiliğinden davranışlarla, taklit yoluyla temsili olarak ifade edilmesi, canlandırılmasıdır (Önder 2005, 32). O'Neill ve Lombert (1990, 201) dramayı olaylar ve durumlarla bunların arasındaki bağlantıyı kolayca öğrenmeye aracılık eden bir öğretim yöntemi ve bununla birlikte hayal gücünü olabildiğince zenginleştiren bir çalışma alanı olarak tanımlamıştır.

Eğitimde yaratıcı dramanın kullanımına geçtiğimiz yüzyılda başlanmış, ilk yaratıcı drama dersleri 1911'de İngiltere'de gerçekleştirilmiştir. Yaratıcı drama kavramı İngiltere'de "eğitici drama" (Drama in Education), Almanya'da "okul oyunu" ya da "oyun ve etkileşim" (Schulspiel/Spiel und Interaktion), ABD' de ise Türkiye'de olduğu gibi yaratıcı drama (creative drama) şeklinde tanımlanmıştır (Akoğuz & Akoğuz 2011, 9).

Yaratıcı drama ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. San'a (1995, 3) göre, yaratıcı drama, "Doğaçlama ve role bürünme gibi tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılan bir grup çalışması içindeki bireylerin bir yaşantı, eğitim ünitesi, soyut kavram ya da davranışı eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği oyunsu süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır". San'ın 1998'deki tanımına göre, "yaratıcı drama, önceden yazılmış bir metin olmaksızın katılımcıların kendi yaratıcı buluşları, özgün düşünceleri, öznel anıları ve bilgilerine dayanarak oluşturdukları eylem durumu ve doğaçlama canlandırmalarıdır".

Yaratıcı drama, özellikle Amerika'da Winifred Word ve Mccaslin gibi uzmanların; çocukların katıldıkları drama etkinliklerini tanımlamak için kullandıkları bir terimdir. Diğer bir yaklaşıma göre ise, yaratıcı drama, yaratıcılığı geliştirmek için çocuklarla yapılan drama etkinliklerini kapsar ve eğitici drama denilen eğitim tekniğinin bir alt türü olarak kabul edilebilir (Siks 1983 Akt. Önder 2010, 4). Yaratıcı drama, Amerika'daki en büyük tiyatro derneği ise yaratıcı dramayı şu şekilde açıklamıştır: "Doğaldır, yazılı bir metni yoktur. Sunuşsal değildir yani sahnelenmesi gerekmez, olay merkezlidir, lider tarafından rehberlik edilen katılımcılar, yaşadıkları ve hayal ettikleri durumları yaratıcı drama şekli içinde yansıtırlar. Lider grubun keşfetmesi, gelişmesi, fikirlerini, duygularını dramatik oyunlar yoluyla ifade etmesi için rehber olur" (Adıgüzel, 1993). Yaratıcı drama, oyunlar kurarak çocuğa yaşantılar yoluyla yeni durumlara ve olaylara sağlıklı tepkiler vermesi ya da uyum sağlaması konusunda yardım etme sürecidir.

Yapılan çeşitli tanımlardan yola çıkarak yaratıcı dramanın özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Önceden yazılmış bir metin yoktur.
- Doğaçlama, rol oynama gibi tekniklerden yararlanır.
- Temelinde oyun vardır.
- Doğaldır, kalıplaştırılmaz.
- İzleyici yoktur, çocuklar hem oynar hem de gözleyerek empati kurarlar.
- Aktif katılımı sağlayarak, yaşantılar yoluyla öğrenmeye fırsat tanır.
- Katılım, birliktelik, paylaşım ve gönüllülük esastır.
- Bilişsel, devinişsel ve duyuşsal alanlara hizmet eder.

Fidan'a (1986) göre öğretim yöntemi, öğrenciyi hedefe ulaştırmak için izlenen yoldur. Yöntemle, belli öğretim teknikleri ve araçları kullanılarak öğretmen ve öğrenci etkinliklerinin bir plana göre düzenlenmesi ve yürütülmesi amaçlanır. Sınıf içinde öğrenme-öğretim sürecinin etkili olabilmesi uygun yöntemlerin seçilmesiyle sağlanır. Bu nedenle, öğretmenin yöntem ko-

nusunda seçici olabilmesi onların çok farklı yöntemleri tanımaları ve kullanabilmeleri ile mümkündür (Demirel 2007, 80).

Eğitimde dramanın bir yöntem olarak kullanılması çağdaş insanın toplumsal ilişkileri düzenlenmesine, kendini tanımasına, üretmesine ve varlığını sergilemesine olanak sağlamaktadır. Yaratıcı drama aracılığıyla olaylar ve durumlarla bunların arasındaki bağlantılar kolayca öğrenilebilir. Sosyolojik perspektiften bakıldığında bireyler, sadece kendileri değil, içinde yaşadıkları toplumun geçmişi, şimdiki zamanı, geleceği aynı zamanda insanlık hakkında da daha derinlemesine bilgi sahibi olabileceklerdir (O'Neill & Lambert 1995; San 1996; Adıgüzel 2006; Kara & Çam 2007).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Değişen eğitim anlayışı çerçevesinde sosyal bilgiler programında öğrencilere doğrudan kazandırılması gereken çeşitli değerlere yer verilmiştir. Araştırmada öğretimi gerçekleştiren amaçlanan değerlerden “hoşgörü” ve “duygu ve düşüncelere saygı” değerleri evrensel değerler olup, bütün toplumlarda yer alması gereken değerlerdendir. Yaratıcı drama, öğrencinin sürece aktif katılımını sağlayan, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerini ortaya çıkaran yöntemlerden biri olarak bilinmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerlerine etkisini araştırmaktır.

Bu genel amaç çerçevesinde, yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerlerinin öğretiminde etkilerini değerlendirmek amacıyla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin tutum ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney grubunda yer alan öğrencilerin tutum ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Kontrol ve deney gruplarında yer alan öğrencilerin tutum ölçeğinden aldıkları ön test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Kontrol ve deney gruplarında yer alan öğrencilerin tutum ölçeğinden aldıkları son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Yöntem olarak yaratıcı drama kullanılmasının, ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki “hoşgörü” ile “duygu ve düşüncelere saygı” değerlerinin öğretilmesinde etkisi nedir?

Yaratıcı dramanın yöntem olarak kullanılmasının çalışmalara örnek teşkil etmesi bakımından önemli görülmektedir. Aynı zamanda bu çalışmadan elde edilen bulguların program hazırlayıcılarına, öğretmenlere ve akademisyenlere çeşitli fikirler oluşturması bakımından yol göstereceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada ön test-son test kontrol gruplu desen kullanılmış olup, deneysel çalışmayla elde edilen bilgiler nitel verilerle desteklenmiştir. Nicel araştırma verilerin daha çok sayısal bir şekilde ifade edildiği araştırmalardır. Punch'a (2005, 58) göre, nicel veriler hem sayım hem de ölçekleme ya da her ikisinin de birlikte kullanıldığı sayısal verilerdir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008, 39) göre nitel araştırma ise, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır. Hem nitel hem de nicel araştırmalarda farklı metod, yöntem veya teknikler kullanılsa da aslında

birbirini tamamlayan niteliktedir. Nicel veriler tek başına kullanıldığında katılımcıların öznel dünyasını yakalamada yetersiz kalabilmektedir. Bu sebeple araştırmanın nitel boyutu aradaki boşluğu doldurmak için bir araç olabilir (Yıldırım & Şimşek 2008, 39).

Howitt'e (1997) göre, ön test-son test kontrol gruplu desen (ÖSKD), yaygın kullanılan karşı-şik bir desendir. Katılımcılar, deneysel işlemde önce ve sonra bağımlı değişkenle ilgili olarak ölçülürler. Kerlinger (1973), ÖSKD'yi kısaca kontrol ve deney gruplarına yansız olarak atanan deneklerin deneysel manipülasyonundan önce ve sonra ölçüldüğü desen olarak tanımlamaktadır (Büyüköztürk 2011, 919-920).

Çalışma Grubu

Çalışma, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında bir devlet ilkokulunda okuyan 4. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışma grubu, bu okulda okuyan, 4. sınıf şubesinden rastgele seçilen deney grubunda 11, kontrol grubunda 11, toplam 22 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada, iki gruptan birisi deney (ağırlıklı olarak yaratıcı drama yöntemi uygulanan), diğeri kontrol (yaratıcı drama yöntemi uygulanmayan) grubu olarak belirlenmiştir.

Deney ve kontrol grubu öğrencilerine, çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için öğrenci tanıma formu uygulanmıştır. Yine aynı gruba, seçilen öğrencilerin "hoşgörü" ile "duygu ve düşüncelere saygı" değerlerine olan tutumlarını belirlemek amacıyla çalışma öncesinde ve sonrasında tutum ölçeği testi yapılmıştır. Deney grubuna "hoşgörü", "duygu ve düşüncelere saygı" değerleriyle ilgili yaratıcı drama yöntemi uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise yaratıcı drama yöntemi uygulanmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Deney Deseni

Grubun Adı	Deney Öncesi	Deney Süreci (Denel İşlemler)	Deney Sonrası
Kontrol Grubu	Öntest	Yaratıcı Drama Yöntemi Uygulanmadı.	Sontest
Deney Grubu	Öntest	Yaratıcı Drama Yöntemi uygulandı.	Sontest

Verilerin Toplanması

Tutum Ölçeği

Araştırmada kullanılan ölçek Çalışkan & Sağlam (2012) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan Likert tipi ölçekte, açıklayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 47.97'sini açıklayan, üç alt faktörden oluşan 18 maddelik bir ölçme aracı elde edilmiştir. Bu alt faktörler "değer", "kabul" ve "empati"dir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan iç tutarlılık güvenilirlik katsayısının .89; birinci faktör için .86, ikinci faktörü için .70 ve üçüncü faktör için ise .63 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .84; birinci faktör için .83, ikinci faktör için .73 ve üçüncü faktör için .82; alt ölçeklerin madde-toplam korelasyonlarının .43 ile .63 arasında değiştiği ve %27'lik alt-üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların anlamlı olduğu belirlenmiştir (Çalışkan & Sağlam 2012, 1431).

Odak Grup Görüşmesi

Bu araştırmada öğrencilerle her oturum sonrası odak grup görüşmeleri yapılmış ve yapılan bu görüşmeler analiz edilmiştir. Bireysel görüşmeler yanında odak grup görüşmeleri de, nitel veri toplamada önemli bir işleve sahiptir. Yıldırım & Şimşek'e (2008, 153) göre, odak grup görüşmesi, ılımlı ve tehditkâr olmayan bir ortamda önceden belirlenmiş bir konu hakkında algıları elde etmek amacıyla dikkatle planlanmış bir tartışmalar serisi olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, bir konu, ürün veya hizmet hakkında insanların ne düşündüğünü ve ne hissettiğini

anlamak odak grup görüşmesinin temel amacıdır. Temel olarak görüşme formatı kullanılmasına rağmen odak grup yoluyla kısa bir süre içinde onlarda katılımcıya ulaşmak mümkündür. Grup süreçlerinin, örneğin bireysel görüşmelere karşı dinamizmi ve yaratıcılığı nedeniyle odak grup görüşmeleri yoluyla araştırmancının problemleri hakkında daha derin ve zengin bilgiye ulaşmak olasıdır (Kruger & Caser 2000; Yıldırım & Şimşek 2008, 163).

Günlükler

Öğrenciler her ders sonrasında o dersle ilgili öğrendiklerini, duygularını ve yorumlarını içeren günlük tuttular. Araştırma sürecinde öğretmen, öğrenciler ya da araştırmaya katılan diğer bireylerden bir uygulama ya da sorunla ilgili günlük tutmaları istenebilir. Günlükler bireysel gözlemlere, duygulara, tepkilere, yorumlara ve açıklamalara ulaşmada yararlı olabilirler (Yıldırım & Şimşek 2008, 301).

İşlem Basamakları

Araştırmada aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir:

- Uygulamaya başlamadan önce, 22 öğrenciye, “*birey ve toplum*” öğrenme alanı, “*kendimi tanıyorum*” ünitesindeki , “*hoşgörü*”, “*duygu ve düşüncelere saygı*” değerleriyle ilgili tutum ölçeği uygulanmıştır. Süre olarak bir ders saati verilmiştir.
- Uygulama öncesinde yaratıcı drama ağırlıklı ders planlarının hazırlanma sürecinde ilgili literatürden (Adıgüzel 2006; Yalçinkaya, Sever & Mazman 2009; Önder 2010; Üstündağ 2010; Akoğuz & Akoğuz 2011) yararlanma yoluna gidilmiştir.
- Yaratıcı drama planları için uzman görüşü alındıktan sonra gerekli değişiklikler yapılarak son hali verilmiştir. Pilot uygulaması yapılmıştır. Dört saatlik 4 ayrı yaratıcı drama planı hazırlanmıştır. Doğaçlama, rol aynama, rol değiştirme, paralel çalışma, donuk imge, istasyon, hikâye tamamlama gibi teknikler kullanılmıştır.
- Deney ve kontrol grupları yansız atama yöntemiyle belirlenmiştir.
- Uygulama esnasında deney grubuna “*birey ve toplum*” öğrenme alanı, “*kendimi tanıyorum*” ünitesinde hoşgörü ve saygı değeriyle ilgili kazanımı vermek üzere, 4 hafta ve 16 saatlik süreyle, yaratıcı drama yöntemi uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise yaratıcı drama yöntemi uygulanmamıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere ders kitabının ve öğretim programının öngördüğü yöntem ve teknikler uygulanmıştır.
- Deney grubu öğrencilerini yönetime hazırlamak amacıyla uygulamaya başlamadan önce, öğrenciler yaratıcı drama yöntemiyle ilgili bilgilendirilmişlerdir. Yaratıcı drama basamakları hakkında örnek olması için, ısınma, dans, oyun, doğaçlama, pandomim, kukla draması, rahatlama çalışmaları ve sonuç etkinlikleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır.
- Deney ve kontrol grubu öğrencilerine etkinliklerde iletişimin kuvvetli olması amacıyla, tanıma formu uygulanmıştır.
- Yaratıcı drama planları araştırmacı tarafından, öğrencilerin seviyelerine uygun olarak hazırlanmıştır.
- Yaratıcı drama dersleri okulun ana sınıfında uygulanmıştır. Ders sırasında tahta, masa, sandalye, oyuncak, kalem, kağıt, hikaye kitabı, minder vb. materyaller araç-gereç olarak kullanılmıştır.
- Öğretmen gerek olduğunda grup sayılarını eşitlemek amacıyla etkinliğin bir parçası olarak yaratıcı drama sürecine katılmıştır. Ancak etkinliklerin düzenlenmesinde yer almamıştır.

- Deney grubuna yaratıcı drama yöntemiyle uygulanan derslerin video kaydı yapılmıştır ve yaratıcı dramının aşamalarıyla ilgili fotoğraf çekimi yapılmıştır.
- Öğrencilere uygulama sonrasında değerlerle ilgili tutumlarını ölçmek amacıyla 18 soruluk, 5'li ölçek son test olarak uygulanmıştır. Süre olarak 1 ders saati verilmiştir. Deney grubunda, her ders sonrasında, öğrencilere günlük tutturulmuştur.
- Deneyin öğretim süresi, 4 hafta süreyle, 16 ders saatinde tamamlanmıştır.
- Uygulamalar, kontrol ve deney grubuna araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında tutum ölçeğiyle toplanan veriler, SPSS 15.0 paket programı ile çözümlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeğe verdiği cevaplar ile oluşturulan alt problemlere ilişkin bulgular Mann Whitney U, Wilcoxon işaretli sıralar testi ile analiz edilmiştir. Araştırma sürecinde odak grup görüşmesi ve günlükler ile toplanan nitel veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirlenmeyen temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek 2008, 227).

Öğrencilerin odak grup görüşmesi ve günlüklerinden dikkate değer bulunanlar, hiçbir değişiklik yapılmadan doğrudan alıntı şeklinde verilmiştir. Nitel bulgular yazıya dökülürken cinsiyet ve kod numaraları kullanılarak kayda geçirilmiştir. Örneğin, öğrenciler cinsiyet ve kod numaraları kullanılarak EÖ1, KÖ1 şeklinde kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin “hoşgörü tutum ölçeği” ön testinden aldıkları puanların, Mann Whitney U testi analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kontrol ve Deney Gruplarında Yer Alan Öğrencilerin Tutum Ölçeğinden Aldıkları Ön Test Puanlarının Karşılaştırılması İle İlgili Sonuçlar

Grup	N	$\bar{X}$	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kontrol	11	76,18	10,73	118,00	52,000	0,576
Deney	11	73,18	12,27	135,00		p>0,05

Tablo 2’deki istatistiksel verilere bakıldığında, deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin, hoşgörü tutum ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı tespit edilmiştir (U=52,000; p>0,05). Bu verilere göre, öğrencilerin uygulama öncesi tutum ön test puanları benzerlik göstermektedir. Bu sebeple, kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın seviyede olduğu görülmektedir.

Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ön-test ve son-test puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla Wilcoxon işaretli sıralar testi uygulanmış ve bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Kontrol Grubu'nda Yer Alan Öğrencilerin Tutum Ön Test-Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçları

Son test Ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
Negatif sıra	6	6,50	39,00	1,173	0,241
Pozitif sıra	4	4,00	16,00		p>0,05
Eşit	1				

Tablo 3 verilerine göre, kontrol grubunun hoşgörü tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($z=1,173$; $p>0,05$).

Deney grubunda yer alan öğrencilerin ön-test ve son-test puanları arasında fark olup olmadığını incelemek amacıyla *Wilcoxon* işaretli sıralar testi uygulanmış ve bulgulara Tablo 4'ta yer verilmiştir.

Tablo 4. Deney Grubu'nda Yer Alan Öğrencilerin Tutum Ön Test-Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçları

Son test Ön test	n	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	Z	P
Negatif sıra	3	2,83	8,50	1,193	0,053
Pozitif sıra	7	6,63	46,50		p>0,05
Eşit	1				

Tablo 4'te, deney grubunun hoşgörü tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir ($z=1,193$; $p>0,05$). Fakat deney grubunda yer alan öğrencilerinin uygulama sonrasındaki son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir (ön test $\bar{x}=73,18$; son test $\bar{x}=80,18$).

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin "*hoşgörü tutum ölçeği*" ön testinden aldıkları puanların, *Mann Whitney U* testi analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Kontrol ve Deney Gruplarında Yer Alan Öğrencilerin Tutum Ölçeğinden Aldıkları Son Test Puanlarının Karşılaştırılması İle İlgili Sonuçlar

Grup	N	$\bar{x}$	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Kontrol	11	69,55	8,55	94,00	28,000	0,033
Deney	11	80,18	14,45	159,00		p>0,05

Tablo 5 verilerine göre, deney ve kontrol gruplarının demokratik tutum son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmaktadır ($t = 2,172$; $p < 0,05$). Bu sonuca göre; uygulama sonrasında drama ağırlıklı yürütülen etkinliklerin öğrencilerin hoşgörü tutumlarını artırmada geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu söylenebilir.

Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

Diyalog: Duygu ve Düşüncelere Saygı

AÖ: Her insan aynı mıdır?

KÖ3: Her insan aynı değildir. Mesela her insanın farklı bir özelliği vardır. Bazı insanlar

mavi gözlüdür, bazıları siyah, bazıları kahverengi gözlüdür. Sadece dış görünüş değil, iç dünyaları da farklıdır. Duygu, düşünce ve saygı gibi.

KÖ8: Farklılıklar vardır. Birinin kilosu 25, birinin 27'dir. Bazı insanlar et sever, bazı insanlar makarna sever.

KÖ2: Birisi kötü resim yapıyor, birisi iyi resim yapıyor.

EÖ11: Birisi yalancı, birisi yalancı değildir. Benim saçım siyah, İsmail'in saçı kahverengidir.

EÖ9: Yetenekleri farklıdır. Biri çalışkandır, birisi tembeldir.

KÖ1: Fiziksel özellikleri ve duygu, düşünceleri farklıdır.

KÖ10: Birisinin saç rengi siyah, birisinin kahvedir.

KÖ7: Saç renkleri farklı, birisinin siyah, biri sarı, birisi kahvedir.

Yukarıdaki cevaplar incelendiğinde, duygu ve düşüncelere saygıyla ilgili ön bilgilerini harekete geçirmek amacıyla sorulan soruya öğrenciler her insanın farklı olduğunu söyleyerek cevap vermişlerdir. EÖ9 adlı öğrenci "*Yetenekleri farklıdır. Biri çalışkandır, birisi tembeldir*", KÖ1 adlı öğrenci "*Fiziksel özellikleri ve duygu, düşünceleri farklıdır*", KÖ10 adlı öğrenci "*Birisinin saç rengi siyah, birisinin kahvedir*", KÖ8 adlı öğrenci "*Farklılıklar vardır. Birinin kilosu 25, birinin 27'dir. Bazı insanlar et sever, bazı insanlar makarna sever*" söylemleri öğrencilerin her insanın farklı olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Etkinlikte yer alan diğer bir giriş sorusu ise "*İnsanların başka insanlardan farklı olmasını sağlayan özellikler nelerdir?*" sorusudur.

KÖ1: Duyguları farklıdır.

Bu cevabı destekleyen görüşler şu şekildedir:

KÖ3: Bazı insanlar sevinir, bazı insanlar ağlar.

KÖ8: Davranışları farklıdır.

KÖ10: Düşünceleri farklıdır.

Bu cevabı destekleyen görüşler:

KÖ2: Aysun Elvan'ı iterse, Elvan ben de Aysun'u iteyim diye düşünebilir.

KÖ3: Elvan kızdır. Duygusu çok kızması, düşüncesi ise keşke Aysun hatasını anlasa da affetsem olabilir.

KÖ5: Yetenekleri farklıdır.

Bu cevabı destekleyen görüşler:

EÖ11: Bazıları takla atabilir, bazıları atamaz.

EÖ9: Bazıları şarkı söyler, bazıları dans eder.

KÖ3: Birisi arkadaşım çok güzel resim yapıyor, ben yapamıyorum diye düşünebilir. Ama hem kendine, hem de karşısındakine haksızlık etmiş olur. Çünkü yeteneği olmayabilir.

EÖ4: Fiziksel özellikleri farklıdır.

Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplara bakıldığında, öğrenciler insanların başka insanlardan farklı olmasını sağlayan özellikleri duygu, düşünce, yetenek, davranış, fiziksel özellikler diye belirtmişler ve örnek vererek cevaplarını desteklemişlerdir. Duygu ve düşüncelere saygı değerini ortaya çıkarmak için sorulan ön bilgileri harekete geçirici sorulardan sonra öğrencilere "*Bireysel farklılık nedir?*" sorusu sorularak tanımı oluşturmaları sağlanmıştır.

EÖ4: Duygu, düşünce, yetenek, fiziksel özellik ve davranışlar birbirinden farklıdır.

Doğaçlamalardan sonra öğrencilere doğaçlamalarla ilgili neler öğrendikleri sorulduktan

sonra genel olarak “*Bir insan hakkında olumlu düşüncelere sahip değilsen ona nasıl davranmalıyız?*” sorusu yöneltilmiştir.

EÖ11: İyi davranmalıyız.

EÖ4: Saygılı olmalıyız.

KÖ3: Saygılı davranmalıyız.

KÖ1: Duygu ve düşüncelere saygılı davranmalıyız.

Öğrenci cevaplarına bakıldığında öğrencilerin, farklı duygu ve davranışlara karşı saygılı davranmaları gerektiğini kavradıkları görülmektedir. Bir diğer soru ise “*Farklı düşüncelere sahip insanlara karşı nasıl davranılmalıdır?*” sorusudur.

KÖ8: Ona karşı saygılı davranırım.

KÖ3: Saygılı davranırım.

EÖ9: Saygılı davranmalıyız.

EÖ4: O bana kötü davranırsa bile saygılı davranırım. Herkes farklı düşüncelere sahiptir.

KÖ1: Herkesin davranışlarına, duygu ve düşüncelerine saygılı davranmalıyız. Bizden farklı düşünen birisini dövmemeliyiz.

Öğrenci cevapları incelendiğinde, EÖ4 adlı öğrenci “*O bana kötü davranırsa bile saygılı davranırım. Herkes farklı düşüncelere sahiptir.*” ve KÖ1 adlı öğrenci “*Herkesin davranışlarına, duygu ve düşüncelerine saygılı davranmalıyız. Bizden farklı düşünen birisini dövmemeliyiz*” söylemleri öğrencilerin farklı düşüncelere sahip insanlara ne durumda olursak olalım saygıyla yaklaşmaları gerektiğini kavradıklarını göstermektedir.

Etkinliğin son sorusu “*Bu derste neler öğrendin?*” sorusudur.

KÖ3: Herkes farklı düşüncelere sahiptir. Saygılı olmalıyız.

KÖ2: İnsanlara karşı saygılı ve sevgili davranmalıyız.

KÖ5: Bireysel farklılıkları olan insanlara saygılı davranırım.

KÖ10: Fiziksel özellikleri, duygu ve düşünceleri öğrendim.

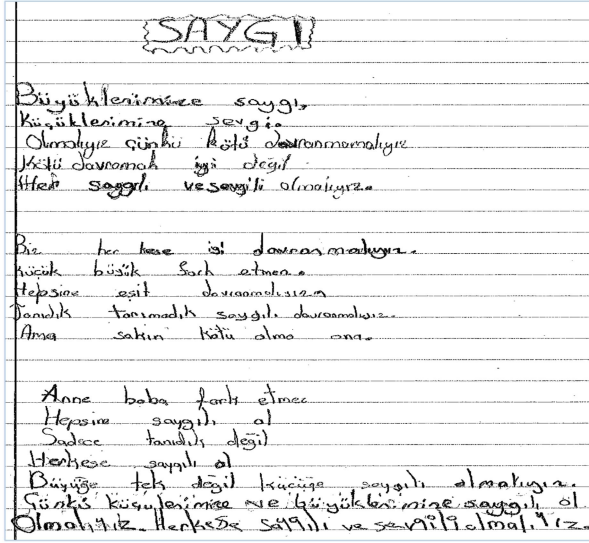
KÖ1: Duygu, düşünce, saygı, sevgiyi öğrendim.

KÖ3: Bireysel farklılıklara saygı göstermeliyiz.

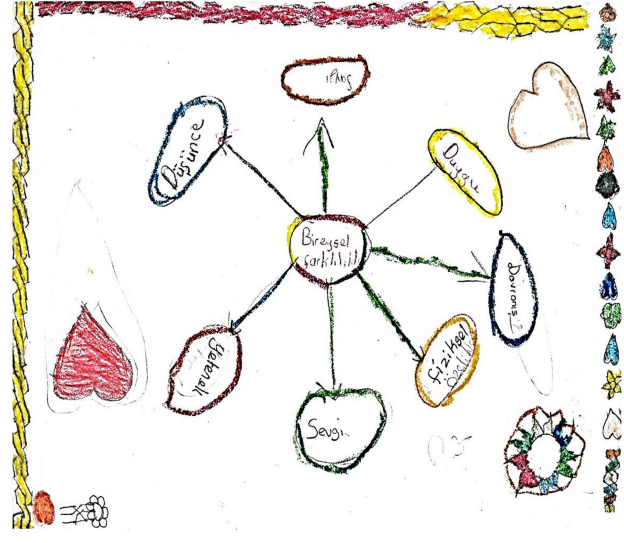
EÖ9: Saygıyı ve sevgiyi öğrendim.

KÖ1: Olumlu ve olumsuz düşünceleri öğrendim.

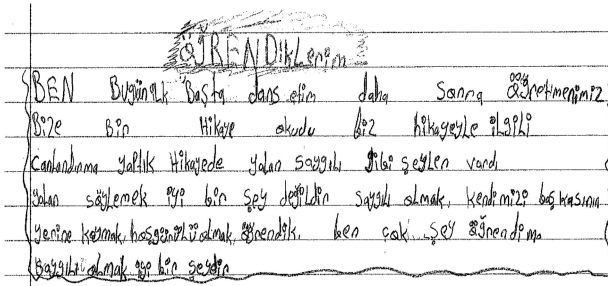
Yukarıdaki diyaloglar etkinliğin genel değerlendirme sorularıdır. Öğrencilerin her insanın farklı olduğunu bildiklerini, bu farklılıkların bireysel farklılık olduğunu anladıklarını, bireysel farklılıkları tanıyarak kabul ettiklerini ve bireysel farklılıklara karşı saygılı olmamız gerektiğini kavradıklarını kanıtlar niteliktedir.

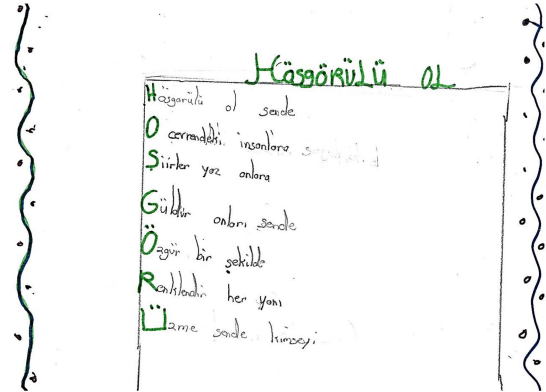
Fig. 1. İstasyon Çalışması Şiir Etkinliği
Yukardaki ekinliğe (Fig. 1) baktığımızda, öğrenciler herkese saygıyla yaklaşmamız gerektiğini vurgulamışlardır.

Fig. 2. İstasyon Çalışması Kavram Haritası
Yukardaki kavram haritası (Fig. 2) incelendiğinde, öğrencilerin bireysel farklılıkların neler olduğunu kavradıklarını kanıtlar niteliktedir.

Fig. 3. Bir Öğrencinin Günlüğünden Örnek
Yukardaki KÖ5 günlüğüne (Fig. 3) baktığımızda öğrencinin "Yalan söylemek iyi bir şey değildir. Saygılı olmak, kendimizi başkasının yerine koymak, hoşgörülü olmak öğrendik. Saygılı olmak iyi bir şeydir" söylemi öğrencinin saygıyı ve hoşgörüyü kavradığını, bunun yanında yalanın kötü bir kavram olduğunu anladığını da göstermektedir. "Kendimizi başkasının yerine koymak" söylemiyle öğrencinin başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayarak, aynı duyguları hissetmesi hoşgörülü olacağının kanıtıdır.

Fig. 4. Akrostiş Etkinlik Örneği
Figür 4'te akrostiş etkinliğinde bir öğrencinin hazırlanmış olduğu çalışma yer almaktadır. Öğrenci gerçekleştirilen yaratıcı drama etkinlikleri sonrası öğrenmiş olduklarını değerlendirme imkânı bularak hoşgörü değeri ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin, hoşgörü tutum ön test puanları arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin tutumlarının birbirine yakın seviyede olduğu görülmektedir.
- Kontrol grubunun hoşgörü tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.
- Deney grubunun hoşgörü tutum ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Fakat deney grubunda yer alan öğrencilerin uygulama

sonrasındaki son test puan ortalamalarının ön test puan ortalamalarından yüksek olduğu tespit edilmiştir (ön test $\bar{X}=73,18$; son test $\bar{X}=80,18$).

- Deney ve kontrol gruplarının tutum son test puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmaktadır. Bu sonuca göre; uygulama sonrasında drama ağırlıklı yürütülen etkinliklerin öğrencilerin hoşgörü tutumlarını artırmada geleneksel öğretim yöntemlerine göre daha etkili olduğu söylenebilir.
- Hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerlerinin öğrenmede yöntem olarak yaratıcı dramının kullanımının etkili olduğu tespit edilmiştir.
- Yaratıcı drama etkinliklerine katılan 11 öğrencinin pek çoğunun hoşgörü değeri ile duygu ve düşüncelere saygı değerinin öğrendikleri belirlenmiştir.
- Etkinlik sonrasında öğrencilerin hoşgörü ve saygıyla ilgili davranışları kavradıkları, bireysel farklılıkları ve toplumsal farklılıkları kabul ettikleri, bireysel farklılıklara karşı saygılı olmayı ve iletişim kurarken karşımızdaki kişiye saygılı ve hoşgörülü olmayı, karşımızdaki insanı dikkatli bir şekilde dinlemeyi, görüşleri uymasa ve karşısındaki kişiyi sevmesek bile kendisini onun yerine koyarak duygu ve düşüncelerini anlayabilmeyi, hoşgörü ve saygının insanlar arasındaki iletişimde önemli olduğunu, sadece insanlara değil, hayvanlara da hoşgörülü ve saygılı davranmak gerektiğini kavradıkları tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin yaratıcı drama yöntemiyle yaptıkları sosyal bilgiler dersine karşı olumlu tutum gösterdikleri, her etkinliğe zevkle katıldıkları ve dersleri yaparken eğlenerek ve yaşayarak öğrendikleri görülmüştür.
Elde edilen bu sonuçlar çerçevesinde aşağıdaki öneriler getirilebilir:
- Hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerleri soyut değerlerdir. Bu değerler yaratıcı drama yönteminde kullanılan tekniklerle somutlaştırılmalı ve öğrencilere kazandırılmalıdır. Yaratıcı drama yöntemiyle öğrenciler daha rahat ve kalıcı bir şekilde bu değerleri öğrenebileceklerdir.
- Hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerleri evrensel değerler olup, bir toplumda gelecek kuşaklara mutlaka aktarılması gereken değerlerdir. Bu değerlerin öğretimine daha fazla önem verilmelidir.
- Program şekillendirilirken ve ders kitapları hazırlanırken yaratıcı drama yöntemine ve araştırma sürecinde yapılan etkinliklere benzer etkinliklere yer verilebilir.
- Okullarda yaratıcı drama sınıfları hazırlanabilir ve yaratıcı drama sınıfında gerekli olabilecek ve değer öğretiminde kullanılacak malzemeler, araç-gereçler temin edilebilir.
- Öğretmenler derslerinde yaratıcı drama yöntemini kullanabilirler. Çünkü öğrenciler yaratıcı dramayla rahatlamakta ve ilgili kazanımı sadece dinleyerek değil, yaparak-yaşayarak öğrenmektedir.
- Araştırma İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler programında, Birey ve Toplum öğrenme alanında yer alan, hoşgörü ile duygu ve düşüncelere saygı değerleriyle sınırlandırılmıştır. Programdaki tüm değerler için yaratıcı drama planları hazırlanarak, bu yöntemle dersler işlenebilir.
- Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımı sadece değerler öğretimi için değil, programdaki tüm kazanım, kavram ve beceri vb. için uygulanabilir.
- Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımı, sadece sosyal bilgiler ders için değil, diğer derslerdeki kazanım, bilgi, beceri vb. öğretiminde de kullanılabilir.
- Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının ilkökul 5., 6., 7. ve 8. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlere etkisini araştıran araştırmalar yapılabilir.
- Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının ilkökul 4. sınıf ve diğer sınıflardaki diğer değerlere etkisini araştıran çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel H. Ö. (2006). “Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları”. *Yaratıcı Drama Dergisi* 1/1 (2006) 17-27.
- Adıgüzel Ö. (1993). *Oyun ve Yaratıcı Drama İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1993.
- Akbaş O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (değerlerinin) İlköğretim 2. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2004.
- Akfırat F. Ö. (2004). *Yaratıcı Dramanın İşitme Engellilerin Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Akoğuz A. & Akoğuz M. (2011). *Yaratıcı Drama Etkinlikleri*. İstanbul 2011.
- Aydın M. (2011). “Değerler, İşlevleri ve Ahlak”. *Eğitime Bakış Dergisi* 7/19 (2011) 39-45.
- Aykaç N. (2007). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim-Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/22 (2007) 46-73.
- Baydar P. (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Sorunların Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2009.
- Büyüköztürk Ş. (2011). *DeneySEL Desenler*. Ankara 2011.
- Cüceloğlu D. (1998). *Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı*. İstanbul 1998.
- Çalışkan H. & Sağlam H. İ. (2012). “Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin Geliştirilmesi ve İlköğretim Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi* 12/2 (2012) 1431-1446.
- Demirel Ö. (2007). *Öğrenme Sanatı ve Öğretme*. Ankara 2007
- Doğanay A. (2008). “Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/2 (2008) 77-96.
- Fidan N. (1986). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara 1986
- Güngördü E. (2001). *İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara 2001.
- Howitt D. & Cramer D. (1997). *An Introduction to Statics in Psychology*. London 1997.
- Kara Y. & Çam F. (2007). “Yaratıcı Drama Yönteminin Sosyal Beceri Kazandırmada Etkisi”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32 (2007) 144-155.
- Kerlinger F. N. (1973²). *Foundations of Behavioral Research*. London 1973.
- Kıyıcı F. (2002). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında İçeriğin Hazırlanması*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002.
- Köken N. (2002). “Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (2002) 235-246.
- Köstüklü N. (1998). *Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi*. Konya 1998.
- MEB (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5 Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu Bilgiler*. Ankara 2010.
- MEB (1999). *İlköğretimde Drama*. Ankara 1999.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7 Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara 2005.
- Nutku Ö. (1990). *Oyun, Çocuk ve Tiyatro*. İstanbul 1990.
- O’Neill C. & Lambert A. (1990). *Drama Structures: A Practical Handbook For Teachers*. London 1990.
- Önder A. (2005). “Okul Öncesinde Drama Sonrasındaki Etkinlikler, Çocukta Yaratıcılık ve Drama”. Ed. A. Öztürk. Eskişehir 2005.
- Önder A. (2010). *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama*. Ankara 2010.
- Özgüven İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara 1994.
- Öztürk C. (2007). “Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Yaklaşım”. Ed. C. Öztürk, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* (2007) 21-50. Ankara.

- Punch K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara 2005.
- San İ. (1996). *Eğitim- Öğretimde Yaşayarak Öğrenme Yöntemi ve Estetik Süreç Olarak Yaratıcı Drama. Eğitimde Nitelik Geliştirme I. Sempozyumu* (13-14 Nisan 1991).
- San İ. (1990). "Eğitimde Yaratıcı Drama". *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 23/2 (1990) 573-574.
- San İ. (1996). "Yaratıcılığı Geliştiren Bir Yöntem ve Yaratıcı Drama Bireyi Yetiştiren Bir Disiplin: Eğitsel Yaratıcı Drama". *Yeni Türkiye Dergisi* 7 (1996) 148-160.
- Sever R., Yalçinkaya E. & Mazman F. (2009). "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Etkili Bir Öğrenme Yöntemi: Dramatizasyon". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/1 (2009) 155-166.
- Sezer T. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008.
- Sönmez V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara 1997.
- Sözer E. (1998). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimlerin Öğretimi*. Eskişehir 1998.
- TDK (2010). *Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara 2010.
- Topçu A. K. (2008). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Bir Öğretim Yöntemi Olarak Yaratıcı Drama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.
- Üstündağ T. (2010). *Yaratıcı Drama Öğretmeninin Günlüğü*. Ankara 2010.
- Yıldırım A. & Şimşek H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara 2008.